

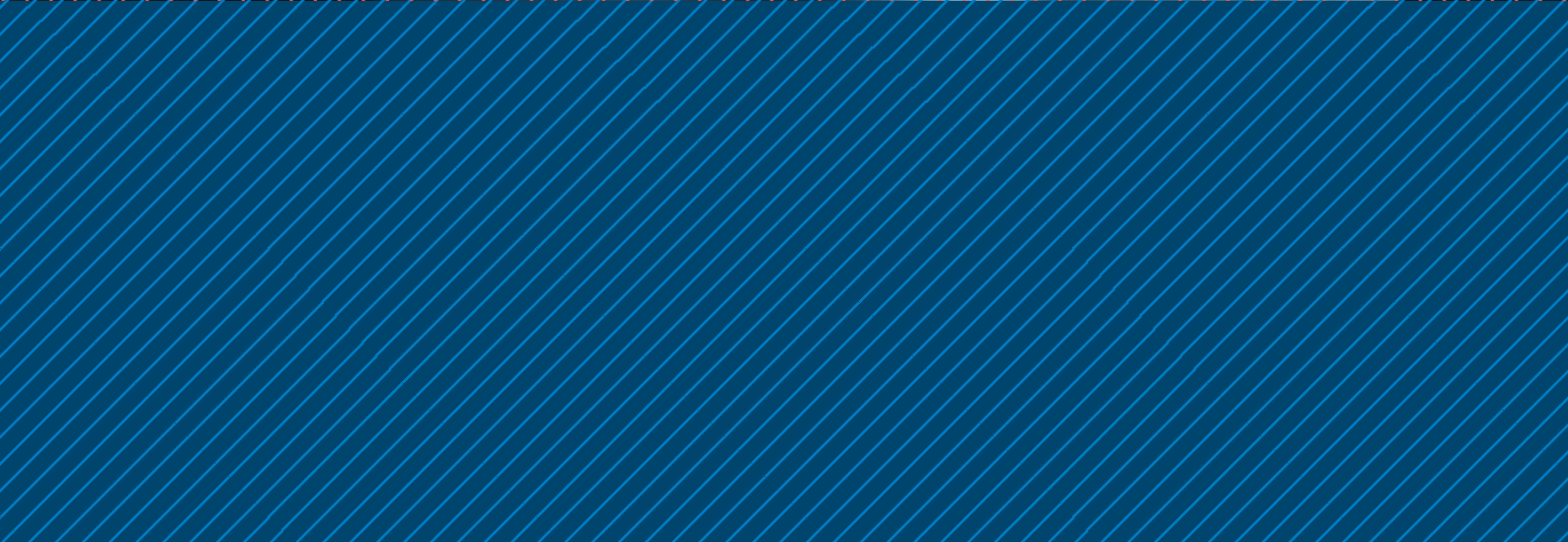
VIDEVELFÆRD

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD

Socialstyrelsen

Psykisk vold mod børn i hjemmet

Indhold

- 3 Psykisk vold mod børn i hjemmet
- 4 Hvad er psykisk vold?
- 12 Hvad er omfanget?
- 14 Hvad er konsekvenserne?
- 18 At opspore psykisk vold
- 22 At reagere på psykisk vold
- 24 Virksomme indsatser mod psykisk vold

'Psykisk vold mod børn i hjemmet' er udarbejdet af VIVE for Socialstyrelsen, 2019

Forfatter: Mai Heide Ottosen, VIVE

Redaktion: Gladis Johansson, VIVE

Design: www.heddabank.dk

Foto: Shutterstock og Colourbox

Udgiver: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Tryk: Rosendahls a/s

Oplag: 3.000 eks.

ISBN: 978-87-7119-712-9

e-ISBN: 978-87-7119-711-2

Hæftet er blevet til på baggrund af VIVEs rapport 'Psykisk vold mod børn i hjemmet. Et vidensgrundlag'

www.vive.dk

Psykisk vold mod børn i hjemmet

Af Mai Heide Ottosen, Seniorforsker i VIVE

For de fleste børn og unge er hjemmet en tryk base, men nogle oplever, at deres forældre – eller en anden primær omsorgsgiver – begår vold. Vold i familien kan vise sig på forskellige måder. Barnet kan selv være udsat for fysisk eller psykisk vold, eller det kan være vidne til, at andre i hjemmet er det. Vold skaber utryghed og tab af trivsel. Undersøgelser viser, at børn og unge både kan tage skade af selv at være udsat for vold og af at overvære andre familiemedlemmer være det.

I Danmark har der hidtil været mest fokus på fysisk vold, mens der har været mindre opmærksomhed på, at børn og unge også kan være udsat for psykisk vold eller overvære vold i hjemmet.

Det kan være svært for fagpersoner at definere, identificere og handle på psykisk vold. For at

kunne hjælpe børn og unge, der bliver udsat for psykisk vold eller overværer vold i hjemmet, er det vigtigt, at relevante fagpersoner har tilstrækkelig viden til at forebygge, opspore og effektivt behandle disse børn og unge.

Dette hæfte er udarbejdet på baggrund af VIVEs forskningsrapport *Psykisk vold mod børn i hjemmet. Et vidensgrundlag*. Det giver et indblik i, hvad man socialfagligt og psykologisk forstår ved psykisk vold og det at overvære vold i hjemmet. Det beskriver omfang, konsekvenser og risikofaktorer for, at børn og unge bliver udsat for denne form for vold. Endelig indeholder hæftet eksempler på indsatser, som ifølge international forskning har vist sig virksomme, når praktikere skal forebygge, opspore eller behandle disse børn og unge.

God læselyst!

Folketinget vedtog i 2019 at kriminalisere psykisk vold i nære relationer. Kriminaliseringen kan være med til at styrke et vedholdende fokus på psykisk vold. Straffelovens § 243 om psykisk vold mod både børn og voksne i nære relationer lyder således:

”Den, som tilhører eller er nært knyttet til en andens husstand eller tidligere har haft en sådan tilknytning til husstanden, og som gentagne gange over en periode udsætter den anden for groft nedværdigende, forulempende eller krænkende adfærd, der er egnet til utilbørligt at styre den anden, straffes for psykisk vold med bøde eller fængsel indtil 3 år.”

Hvad er psykisk vold?

Begrebet børnemishandling dækker over følgende former for mishandling, som børn kan være udsat for af forældre eller andre primære omsorgsgivere: fysisk vold, psykisk vold, seksuelle overgreb samt fysisk og følelsesmæssig forsømmelse (vanrøgt). Nogle eksperter betragter også det at overvære vold i hjemmet som en form for børnemishandling. Dette hæfte har fokus på psykisk vold. Psykisk vold kan sammen med følelsesmæssig forsømmelse og overværelse af vold samles under den fælles overskrift 'psykologisk mishandling'.

Psykisk vold

Både børn og voksne kan blive udsat for psykisk vold. Dynamikkerne i den psykiske vold over for et barn og over for en voksen minder på en række punkter om hinanden.

Når volden foregår i hjemmet, er der imidlertid en central forskel på voksne og børn. En voksen, der bliver udsat for psykisk vold af sin partner, kan i de allerfleste tilfælde beslutte sig for at opløse forholdet. Men børn har ikke friheden til at forlade deres primære omsorgsgiver. De befinder sig i en anderledes magt- og afhængighedsrelation uden de samme muligheder for at undslippe, hverken følelsesmæssigt eller fysisk.

Psykisk vold efterlader ingen synlige mærker, men kan have alvorlige og langvarige negative konsekvenser for børns følelsesmæssige udvikling. Psykisk vold kan optræde alene, men er ofte indlejret i andre former for børnemishandling. De fleste eksperter er enige om, at

man som hovedregel først kan tale om psykisk vold, når der tegner sig et gentaget mønster af handlinger eller hændelser, som fortæller barnet, at det for eksempel er værdiløst, mislykket, utilstrækkeligt, uelsket eller uønsket. Psykisk vold kan komme til udtryk gennem både verbale og ikke-verbale handlinger, der afviser og nedgør barnet, udnytter og korrumpere det, terroriserer, truer og skræmmer det. Det kan også ske ved konstant og urimeligt at isolere barnet, så det frarøves muligheden for at få sit behov for samspil med andre opfyldt (Ottosen et al., 2019).

Følelsesmæssig forsømmelse

Fysisk og psykisk vold samt seksuelle overgreb er tre former for børnemishandling, der er baseret på forældrens aktive handlinger. Forsømmelse (vanrøgt) er en fjerde form for børnemishandling, der manifesterer sig passivt ved forældrens undladelser. Det kan være, at barnet ikke får mad nok eller er upassende klædt efter årstiden (fysisk forsømmelse). Det kan være, at barnet eksempelvis ikke bliver stimuleret eller ikke får at vide, at det er værdsat (følelsesmæssig forsømmelse). Det kan også være, at barnet ikke får nødvendig medicin eller mulighed for at passe sin skolegang.

Følelsesmæssig forsømmelse indebærer en grov ligegyldighed og uopmærksomhed i forhold til barnets behov. I både praksis og teori kan det være uklart eller svært at skelne mellem, hvornår en adfærd kan defineres som psykisk vold, og hvornår der er tale om følelsesmæssig forsømmelse. Derfor kommer dette hæfte også ind på problemstillinger omkring børn, der bliver udsat for følelsesmæssig forsømmelse.

Når du er blevet kaldt så mange grimme ting i så lang tid, er det ikke så mærkeligt, at du begynder at fortælle om det. Din krop siger, at nu er det nok, når du aldrig får en undskyldning, og når du aldrig mærker deres kærlighed”.

(En 15-årigs beretning til Socialforvaltningen, Linell, 2017)

At overvære vold i hjemmet

De senere år er flere eksperter begyndt at betragte det som en form for børnemishandling, når børn overværer vold mod andre familiemedlemmer i hjemmet, og nogle eksperter betragter den slags skræmmende oplevelser som psykologisk mishandling af barnet.

At overvære vold er ikke kun at være direkte vidne til, at familiemedlemmer for eksempel bliver slået, sparket eller ydmyget. Det kan også være, at barnet overhører, at en forælder eller søskende bliver udsat for vold, at det mærker stemningen i hjemmet op til en volds-episode, eller at det bagefter ser en forælder, som er mærket af vold.

Et barn, som lever med vold i familien, kan være konstant bange og i beredskab – også mellem voldsepisoderne – og barnet kan få alvorlige og langvarige skader, når det ikke har et trygt miljø at udvikle sig i. Konsekvenserne af at opleve vold i familien kan være lige så voldsomme for barnet, som hvis det selv var blevet mishandlet.

Psykologisk mishandling

Psykisk vold, følelsesmæssig forsømmelse og overværelse af vold i hjemmet kan samles under den fælles overskrift 'psykologisk mishandling'. Psykologisk mishandling kan defineres som et gentaget mønster eller en eller flere ekstreme hændelser, som omsorgsgiver udsætter barnet for. Der er tale om hændelser, som ikke imødekommer barnets grundlæggende psykologiske behov – for eksempel for tryghed, socialisering, følelsesmæssig og social støtte, kognitiv stimulering, respekt. Eller

det kan være hændelser, som formidler til barnet, at det er værdiløst, mislykket, utilstrækkeligt, uelsket, uønsket, i fare, eller at det primært kan bruges til at opfylde andres behov og/eller kan skiftes ud (Klika et al., 2018).

Psykologisk mishandling underminerer barnets mulighed for at danne sunde relationer. Når barnets selvbevidsthed og dets syn på relationer til andre bliver skadet, kan det eksempelvis blive vanskeligt for barnet at danne relationer til venner eller regulere sine følelser.

Nogle eksperter mener, at enhver form for børnemishandling indeholder en komponent af psykologisk mishandling. For et barn, der bliver udsat for fysisk vold, kan det for eksempel være den latente frygt for, hvornår det igen bliver slået. For et barn, der bliver udsat for

seksuelle overgreb af et familiemedlem, kan det være truslen om, hvad der vil ske, hvis barnet fortæller om hændelserne. På den måde bliver psykologisk mishandling en komponent i al børnemishandling.

Den amerikanske håndbog *The APSAC Handbook on Child Maltreatment* fra 2018 inddeler psykologisk mishandling i seks områder:

- Fjendtlig afvisning
- Udnyttelse/korrumpering
- Terrorisering
- Manglende følelsesmæssig responsivitet
- Isolation
- Psykisk, medicinsk og undervisningsmæssig forsømmelse.

De seks områder beskrives i det følgende.

En pige på 16 år fortæller om sin mor:

Jeg kan ikke lukke døren til mit værelse, hun ringer til mig hele tiden, jeg må ikke sove hos folk, jeg må ikke tage hen til venner, og jeg må knap nok træne i fitnesscenteret. Hun bliver endda sur, hvis jeg laver lektier på skolen. Hun vil have mig hjem hele tiden. Jeg må kun snakke i telefon i stuen, og jeg må nærmest ikke være væk mere end 2 timer ad gangen. Jeg føler mig som et offer i et overvåget fængsel. Jeg kan ikke andet end at gå grædende i seng hver dag”.

(Henvendelse til en børneorganisation)

En 16-årig dreng og hans lillesøster har gennem mange år levet med, at stedfaren udsatte deres mor for grov vold, men de er nu i sikkerhed. Drengen er overbevist om, at stedfaren er i stand til at slå deres mor ihjel. Han fortæller om en episode, som han overværede, hvor stedfaren tildelte lillesøsteren en aktiv rolle:

Engang lå mor på knæ, og han [stedfaren] sigtede mod hendes hoved med en pistol, og så spurgte han min lillesøster, om han skulle slå hende ihjel eller ej, og hun [lillesøsteren] sagde nej, så det var hende, der skulle vælge”.

(Forskerinterview, Øverlien, 2013)

1. Fjendtlig afvisning omfatter verbale og ikke-verbale handlinger, der afviser og nedgør et barn.

Fjendtlig afvisning kan være, at omsorgsgiveren nedgør barnet eller nedgør personer, der er betydningsfulde for barnet, for eksempel en forælder, søskende eller et andet nært familiemedlem. Den fjendtlige afvisning kan også bestå i, at omsorgsgiveren ydmyger, udkammer eller latterliggør barnet. Det kan ske ved at udstille dets udseende eller karaktertræk eller ved at gøre grin med barnet, når det udtrykker normale følelser som eksempelvis kærlighed, tristhed, sorg eller vrede. I en søskendeflok kan der også være tale om, at ét barn bliver udpeget som sydebuk og er den, der konsekvent bliver kritiseret eller straffet, bliver pålagt de fleste opgaver i huset eller får færre belønninger end de andre børn – det såkaldte Askepot-syndrom.

2. Udnyttelse/korrumpering er handlinger, der opmuntrer barnet til at udvikle upassende holdninger og adfærd, der underminerer dets egen udvikling – for eksempel selvdestruktiv, antisocial, kriminel eller afvigende adfærd.

Denne form for mishandling kan indebære, at omsorgsgiveren tillader eller tilskynder barnet til antisocial adfærd. Det kan være at prostituere sig, optræde i pornografiske medier, begå kriminalitet, tage stoffer eller være voldelig eller grusom over for andre personer. Det kan også indebære, at

omsorgsgiveren begrænser eller undergraver barnets vigtige relationer til eksempelvis den anden forælder, eller at han/hun former barnet til en adfærd, der ikke passer til dets udviklingstrin ved at gøre barnet til en 'lille voksen' eller omvendt fastholder det på infantilt niveau.

Udnyttelse og korrumpning kan også komme til udtryk ved, at omsorgsgiveren tvinger barnet til at underkaste sig ved at være ekstremt påtrængende eller dominerende og ikke lever rum eller støtte til barnets følelser og ønsker. Der kan være tale om en detaljeret styring af barnets liv, eller at barnet bliver manipuleret. Konkrete eksempler kan være at pålægge barnet skyld, fremme angst, true med kærlighedstab eller udsende modsatrettede budskaber, der gør, at barnet er dømt til at mislykkes eller skuffe. Det kan også være, at omsorgsgiver misorienterer barnet ved at sige, at noget er sandt (eller forkert), når det utvivlsomt forholder sig omvendt.

3. Terrorisering er en adfærd, der truer barnet, eller som kan skræmme eller skade det fysisk.

Der er tale om terrorisering, når omsorgsgiveren udsætter barnet for skræmmende eller kaotiske forhold, for eksempel placerer det i åbenlyst farlige situationer, truer med at forlade barnet eller faktisk forlader det. Der er også tale om terrorisering, hvis omsorgsgiveren stiller firkantede eller urealistiske krav til barnet og truer med tab, skade eller fare, hvis ikke kravene bliver opfyldt.

Til terrorisering hører også, at omsorgsgiveren truer med eller begår vold mod barnet, barnets nære relationer eller barnets genstande – eller sætter barnet i en loyalitetskonflikt, hvor det tvinges til at vælge mellem forældrene. Endelig betragtes det som terrorisering, når omsorgsgiveren hindrer barnet adgang til nødvendig mad, lys, vand, toilet eller forhindrer barnet i at sove eller hvile.

4. Manglende følelsesmæssig responsivitet

er handlinger, hvor omsorgsgiveren ikke viser følelser i samspillet med barnet eller ignorerer barnets forsøg på og behov for samspil – for eksempel ved at undlade at vise omsorg og kærlighed til barnet.

Manglende følelsesmæssig responsivitet kan omfatte, at omsorgsgiveren er afkoblet og uinvolveret, fordi han/hun mangler evne eller motivation. Måske interagerer han/hun kun med barnet, når det er absolut nødvendigt eller undlader at vise varme, omsorg og kærlighed. Manglende responsivitet kan også ytre sig ved, at omsorgsgiveren er følelsesmæssigt afkoblet og uopmærksom over for barnets behov for sikkerhed og tryghed – eksempelvis ved ikke at opdage, at barnet bliver udsat for overgreb af andre, eller ved ikke at være opmærksom på barnets grundlæggende behov.

5. Isolation henviser til handlinger, hvor barnet konstant og urimeligt bliver frarøvet muligheden for at få opfyldt sit behov for samspil eller kommunikation med jævnaldrende eller voksne i eller uden for hjemmet.

En dreng på 13 år har gennem hele sin barndom levet i en familie, hvor faren slog moren, men er nu på et sikkert sted med sin mor og sine søskende. Han har aldrig rigtigt fortalt nogen om, hvad der foregik derhjemme.

Han har truet os så mange gange. Hvis vi nogensinde ringede til politiet, ville han komme og slå os ihjel. Han ville putte tape over vores munde og den slags”.

(Forskerinterview, Øverlien, 2013)

Isolation kan indebære, at omsorgsgiveren holder barnet indespærret eller lægger urimelige begrænsninger på, hvor meget det må gå ud, hvor det må gå hen, eller hvor meget samvær det må have med familie-medlemmer og andre børn og voksne, som barnet kender.

6. Psykisk, medicinsk og undervisningsmæssig forsømmelse

er handlinger, hvor de psykiske, helbredsmæssige og uddannelsesmæssige problemer eller behov, som barnet måtte have, bliver ignoreret eller nægtet. Det indebærer, at barnet ikke får den behandling eller indsats, der er behov for, hvis det for eksempel har psykiske eller fysiske problemer eller indlæringsvanskeligheder.

Fire af områderne inden for psykologisk mishandling handler overvejende om omsorgsgiverens aktive handlinger, det vil sige psykisk vold. Det drejer sig om 'fjendtlig afvisning', 'udnyttelse', 'terrorisering' og 'isolation'.

De sidste to handler om følelsesmæssige forsømmelser eller undladelser. Det drejer sig om 'manglende responsivitet' og 'psykisk, medicinsk og undervisningsmæssig forsømmelse'.

Når børn overværer vold i hjemmet, bliver det i denne inddeling betegnet som psykisk vold under området 'terrorisering'.

De seks områder redegør for psykologisk mishandling i den 'rene' form. Psykisk vold og følelsesmæssig forsømmelse kan optræde alene, men kan også optræde sammen med eller

være indlejret i andre former for børnemishandling som fysisk vold eller seksuelle overgreb. Bliver barnet for eksempel udskammet, mens det bliver slået, eller får at vide, at det har fortjent at blive seksuelt misbrugt, vil der også være tale om psykologisk mishandling.

De forskellige områder af psykologisk mishandling kan manifestere sig forskelligt alt efter barnets udviklingstrin. Er der tale om et helt lille barn, kan terrorisering for eksempel være, at omsorgsgiveren reagerer på barnets basale behov på en ekstremt uforudsigelig måde. Og isolation kan være, at forælderen nægter barnet mulighed for at blive stimuleret eller efterlader det i timevis i en barnestol uden opsyn.

I forhold til teenageren kan terrorisering være at uddele ekstreme straffe eller true med at smide den unge ud. Og isolation kan være konsekvente forbud mod at deltage i sociale aktiviteter uden for hjemmet.

Hvor går grænsen?

De fleste forældre kan komme til at reagere uhensigtsmæssigt over for deres børn. De råber, truer, kalder børnene noget, de senere fortryder, eller de anvender sanktioner, som ved nærmere eftertanke ikke helt står mål med det, barnet har gjort. Hvordan man præcist sondrer mellem den hensigtsmæssige, den uhensigtsmæssige og den helt uacceptable måde at varetage omsorg og børneopdragelse er ikke altid klar.

Når man beskæftiger sig med et fænomen som psykologisk mishandling, der både dæk-

ker over psykisk vold og følelsesmæssig forsømmelse, så er det aktuelt at stille spørgsmålet om, hvor grænserne går. Det kan være en udfordring at definere, hvornår en forælders adfærd tangerer egentlig psykologisk mishandling, som kræver, at myndighederne griber ind, og hvornår der er tale om en uhensigtsmæssig opdragelsesstil, der alt andet lige holder sig inden for samfundets normer.

Fagpersoner, der arbejder med børn og unge, må gøre sig følgende overvejelser:

- Hvor går grænsen mellem den uhensigtsmæssige forældreadfærd, der dog holder sig inden for samfundets normer, og den uacceptable forældreadfærd, hvor barnet er i risiko for at blive (eller allerede bliver) udsat for psykisk vold, og hvor socialfaglig indgriben er nødvendig for at beskytte og hjælpe barnet og dets familie?
- Hvor går grænsen mellem den uacceptable forældreadfærd, som påkalder sig en socialfaglig indsats, og den adfærd, der er så uacceptabel, at det bør anmeldes til politiet til videre efterforskning?

To canadiske forskere har opstillet forældres praksis omkring omsorg og opdragelse på en skala. I den ene ende finder man den konstruktive forældrepraksis, mens der i den anden ende udøves en omsorg, der har karakter af psykisk vold eller følelsesmæssig forsømmelse. Den uhensigtsmæssige forældrepraksis befinder sig et sted mellem disse yderpoler, som det fremgår af den følgende oversigt.

Skala for forældrepraksis

	Mest positiv ← ————— → Mest negativ		
	Konstruktiv forældrepraksis	Uhensigtsmæssig forældrepraksis	Følelsesmæssig forsømmelse og psykisk vold
Stimulering og følelsesmæssige udtryk	<p>Udviser en bred vifte af sensoriske stimuleringer og positive følelsesmæssige udtryk</p> <p>Udtrykker glæde ved barnets indsats og præstationer</p>	<p>Udviser rigide følelsesmæssige udtryk og manglende fleksibilitet i reaktionerne til barnet</p> <p>Virker ubekymret i forhold til barnets udviklingsmæssige/psykologiske behov</p>	<p>Udtrykker betinget kærlighed og ambivalente følelser over for barnet</p> <p>Udviser begrænset eller ingen sensitivitet i forhold til barnets behov</p>
Interaktioner	<p>Engagerer sig i kompetente børnenetredede samspil for at opmuntre udviklingen</p> <p>Venlige, positive interaktioner, der opmuntrer barnet til uafhængig udforskning</p>	<p>Ofte ufølsom i forhold til barnets behov; uvenlig</p> <p>Dårlig balance mellem barnets uafhængighed og afhængigheden af forælderen</p>	<p>Afviser følelsesmæssigt eller fysisk barnets søgen efter opmærksomhed</p> <p>Udnytter barnets afhængighedsstatus gennem tvang, trusler eller bestikkelse</p>
Konsistens og forudsigelighed	<p>Udviser konsistens og forudsigelighed for at fremme forholdet til barnet</p>	<p>Reagerer ofte uforudsigeligt, nogle gange med følelsesmæssige udladninger</p>	<p>Reagerer uforudsigeligt ledsaget af følelsesmæssige udladninger</p>
Regler og grænser	<p>Sætter grænser for barnets sikkerhed og sundhed</p> <p>Har passende sikkerhedsforanstaltninger i forhold til barnets alder</p>	<p>Uklare eller inkonsekvente regler omkring barnets sikkerhed og sundhed</p>	<p>Sporadisk, lunefuld</p> <p>Udnytter eller korrumpere barnet til forælders fordel</p>
Sanktioner i opdragelsen	<p>Lejlighedsvis skældud, kritik, afbryder barnets aktivitet</p> <p>Lærer barnet gennem adfærd frem for psykologiske kontrolmetoder</p>	<p>Bruger ofte tvangsmetoder og minimerer barnets kompetence</p> <p>Bruger psykologiske kontrolmetoder, der forvirrer eller gør barnet ked af det</p>	<p>Bruger grusomme og hårde kontrolmetoder, der skræmmer barnet</p> <p>Krænker lejlighedsvis de normative minimumstandarder for sanktioner</p>
Emotionel udførelse og tone	<p>Anvender emotionel udførelse og tone, der er fast, men ikke skræmmende</p>	<p>Anvender verbalt og ikke-verbalt pres, ofte for at få urealistiske forventninger indfriet</p>	<p>Skræmmende, truende, nedværdigende, fornærmende</p>

(Kilde: Wolfe & McIsaac, 2011)

Hvad er omfanget?

Psykisk vold og overværelse af vold i hjemmet er ikke lige så undersøgt som andre former for børnemishandling, eksempelvis fysisk vold og seksuelle overgreb – hverken i Danmark eller andre lande. Og skandinaviske undersøgelser med fokus på psykisk vold eller vold i hjemmet når frem til forskellige resultater for, hvor mange børn og unge der oplever psykisk vold eller overværelse af vold i hjemmet. Det skyldes formodentligt især, at forskerne måler på forskellige måder. Det følgende beskriver resultater fra Danmark og Sverige.

Psykisk vold

En dansk undersøgelse har belyst, hvor mange der har været udsat for forskellige former for børnemishandling, ved at spørge et stort udvalg af 25-årige danskere. Undersøgelsen viste, at 5,2 procent havde oplevet psykisk vold inden 12-årsalderen (Christoffersen, 2013). En anden dansk undersøgelse blandt elever i 8. klasse nåede frem til, at 8 procent af eleverne havde været udsat for psykisk vold af deres mor eller far inden for det seneste år (Oldrup et al., 2016).

Begge undersøgelser viser, at piger hyppigere oplever psykisk vold end drenge. Der er meget begrænset viden om, på hvilke alderstrin psykisk vold er mest udbredt. Nogle udenlandske undersøgelser peger på, at omfanget af psykisk vold stiger i teenagealderen.

Mens flere undersøgelser fra Danmark, Norge og Sverige vurderer, at færre børn i dag udsættes for fysisk vold af deres forældre, har vi ingen sikker viden om udviklingen i den psykiske vold mod børn.

Unge voksne danskere, der har været udsat for børnemishandling, inden de var 12 år:

- Fysisk vold: 5,4 procent
- Seksuelle overgreb: 3,4 procent
- Psykisk vold: 5,2 procent
- Forsømmelse (fysisk vanrøgt): 3,0 procent.

(Kilde: Christoffersen, 2013)

At overvære vold i hjemmet

En dansk undersøgelse (Lyk-Jensen et al., 2017) baseret på registerdata har vist, at 5,3 procent af alle danske børn vokser op i familier, som er registreret med én eller flere voldsepisoder, inden barnet fylder 8 år. Og halvdelen af disse børn har oplevet vold mere end én gang i løbet af den 11-årige periode, hvor undersøgelsen fulgte børnene. Det er typisk den mere alvorlige vold, der bliver registreret hos myndighederne, for eksempel hos politiet. Man må derfor formode, at det reelle omfang af børn, der oplever vold derhjemme, er noget større.

Den 17-årige pige har altid forsøgt at stille sin far tilfreds, men han mistror hende og beskylder hende altid for at være sammen med drenge. Han kontrollerer hende konstant, og hun oplever, at det er blevet værre, efter at hun er blevet forlovet. Den mand, som de har valgt til hende, er endnu mere kontrollerende end hendes far. Han har også truet og slået hende. Hendes familie stiller sig altid på hans side. Så hun har indset, at situationen er uholdbar.

(Beretning til Socialforvaltningen, Linell, 2017)

Overlap mellem forskellige former for børnemishandling

Psykisk vold kan optræde alene, men undersøgelser peger på, at ofre for børnemishandling kan være udsat for flere typer børnemishandling. En svensk undersøgelse blandt 15-årige elever har undersøgt, hvilket overlap der er mellem forskellige former for mishandlingsformer: fysisk vold, psykisk vold, følelsesmæssig forsømmelse og overværelse af vold i hjemmet (Jernbro et al., 2015). Når man er udsat for flere former for mishandling på en gang, betegnes det som multiviktimering. Undersøgelsen fandt, at:

- Blandt de 11 procent af eleverne, der havde oplevet psykisk vold, havde 2 ud af 3 erfaringer med overlappende mishandlingsformer. Halvdelen af dem havde været udsat for tre eller fire former for mishandling
- Blandt de 2 procent af eleverne, der havde oplevet følelsesmæssig forsømmelse, var godt 8 ud af 10 udsat for flere former for mishandling, især fysisk og psykisk vold
- Blandt de 6 procent elever, der havde overværet vold i hjemmet, havde 3 ud af 4 oplevet overlappende mishandlingsformer, især fysisk og psykisk vold
- Elever, der havde været udsat for en af de nævnte mishandlingsformer gentagne gange, eller hvor mishandlingen havde en grovere karakter, var hyppigere såkaldt multiviktimerede end elever, der havde oplevet mildere eller mere enkeltstående former for mishandling.

Hvad er konsekvenserne?

Hvad enten børn er udsat for fysisk eller psykisk vold, seksuelle overgreb eller forsømmelse, kan virkningerne af mishandlingen være vidtgående og langvarige. I de tidlige år kan børn, der har været udsat for børnemishandling, få kognitive skader og andre udviklingsmæssige forsinkelser, som påvirker deres skoleparathed og hæmmer deres sociale samspil med andre.

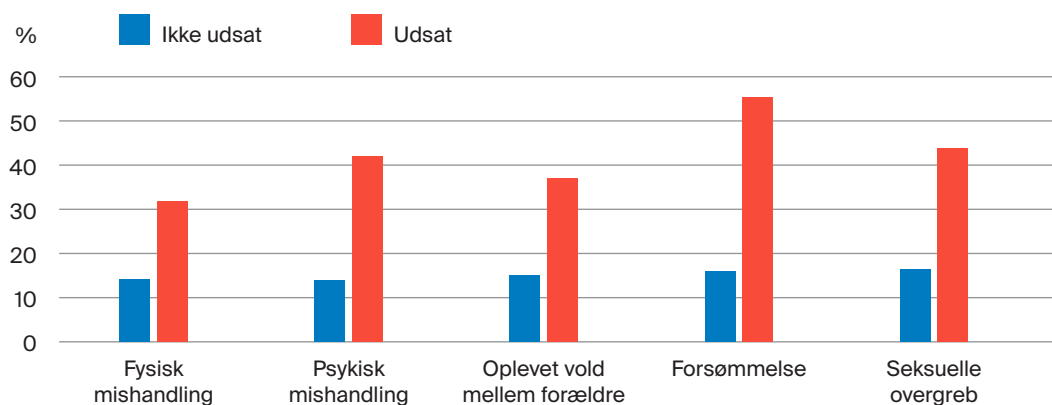
Efter skolestart kan børnene fortsat udvise tegn og symptomer på at leve i et stressfuldt hjemmemiljø. De kan kæmpe med det faglige indhold i skolen og vise tegn og symptomer på posttraumatisk stresssyndrom, som blandt andet kan forstyrre søvn og koncentration eller give problemer med uønskede tanker og min-

der. Nogle har vanskeligt ved at danne og vedligeholde fortrolige relationer til jævnaldrende og andre voksne, fordi de mangler sociale og følelsesmæssige færdigheder.

Senere kan de udvikle en adfærd med aggressioner, overdreven impulsivitet eller trods – det vil sige adfærdsmønstre, der i sig selv kan øge risikoen for at blive mishandlet. Når børnene bliver ældre, kan vi se dårlige præstationer i skolen, (mis)brug af rusmidler og afvigende adfærd, og det kan ende med misbrugsproblemer og kriminalitet i voksenalderen. Fordi kroppen er påvirket af stress, har ofre for børnemishandling en øget risiko for fysiske sygdomme i voksenalderen, blandt andet hjerte-kar-sygdomme og cancer (Herrenkohl et al., 2018).

Unge, der er eller har været udsat for børnemishandling, oplever i langt højere grad end andre unge at have et mindre godt eller dårligt helbred. Det gælder især blandt unge, der har været udsat for forsømmelser, hvor over halvdelen vurderer deres helbred som mindre godt eller dårligt.

Figuren viser andelen af unge udsat for børnemishandling (rød søjle) og øvrige unge (blå søjle), der oplever at have et mindre godt eller dårligt helbred.

Kilde: Jernbro & Janson, 2017

Konsekvenser i barndommen

Psykisk vold og følelsesmæssig

forsømmelse

De fleste eksperter fremhæver, at psykisk vold kan have lige så skadelige virkninger som andre typer af mishandling, men det er samtidig den form for børnemishandling, der er mindst udforsket. Og da en række studier behandler psykisk vold og (følelsesmæssig) forsømmelse under ét, er det svært at bestemme, hvad den 'rene' effekt af psykisk vold er. Flere forskningsoversigter har opsamlet resultater fra individuelle undersøgelser om de kortvarige effekter af psykologisk mishandling. Oversigterne har

identificeret en række negative konsekvenser, der varierer alt efter barnets alderstrin:

- udviklingsforsinkelser
- tilknytningsforstyrrelser
- indadreagerende problemer
- udadreagerende problemer
- problemer med det sociale samspil.

Overværelse af vold

På tilsvarende vis har forskere undersøgt, hvad det betyder for børn, når de oplever vold i hjemmet. Forskerne har lavet statistiske sammenfatninger på baggrund af resultaterne af en lang række undersøgelser, såkaldte meta-

En pige på 14 år har selvmordstanker og skærer i sig selv. På sin Instagram-profil har hun delt billeder af sine sår, og hun er en del af et cutting-fællesskab. Nogen i hendes nærmiljø har opdaget billederne og sendt dem videre til skolen, der indkalder pigen og hendes mor til en samtale. Pigen starter et rådgivningsforløb hos skolevejlederen, men synes ikke rigtigt, at der sker noget. Pigen har ikke en god kontakt til sine forældre. Forældrene skændes meget. Faren drikker, og moren siger en masse grimme ting til hende: At hun er til besvær, og at hun ville ønske, at pigen ikke var blevet født. Pigen vil gerne flytte hjemmefra og taler meget om at komme i en plejefamilie, men ved ikke, om det kan lade sig gøre:

Jeg føler, at jeg bare er et problembarn, som skal begå selvmord. Jeg kan ikke klare mere. Jeg vil væk fra den her verden, og det kan kun gå for langsomt”.

(Henvendelse til en børneorganisation)

analyser. Metaanalyserne viser, at børn, som overværer vold i hjemmet, klarer sig markant dårligere på en række psykosociale områder end børn, der ikke har disse erfaringer. Det gælder for eksempel:

- indadreagerende problemer
- udadreagerende problemer
- sociale problemer
- helbredsmæssige problemer
- traumesymptomer
- problemer med de faglige færdigheder i skolen.

En dansk undersøgelse (Lyk-Jensen et al., 2017) viser, at børn, der har overværet vold i familien, har større risiko for:

- at blive anbragt uden for hjemmet
- at modtage forebyggende foranstaltninger
- at få stillet diagnosen PTSD
- at præstere dårligt ved folkeskolens afgangsprøve.

Langsigtede konsekvenser

Det er veldokumenteret, at børnemishandling kan sætte sig skadelige spor langt op i tilværelsen. En berømt amerikansk undersøgelse – The Adverse Childhood Experiences Study (ACE) – har belyst konsekvenserne af forskellige former for børnemishandlingsformer. Det gælder blandt andet psykisk vold og andre graverende barndomsoplevelser som at vokse op med en

Hver dag kan den 17-årige pige se i hendes fars øjne, at han ønsker, hun var død. Hun føler sig ikke sikker derhjemme, når han er der. Hun ved aldrig, hvilket humør han vil være i, og oplever derfor en konstant spænding i hjemmet. Han har truet med at drukne hende og smide hende ud over altanen.

(Beretning til Socialforvaltningen, Linell, 2017)

mor, der er udsat for vold. Jo flere graverende barndomsoplevelser et barn har haft, desto større er risikoen for negative hændelser senere i livet. Det kan være depression, alkoholisme og stofmisbrug, tidligt moderskab, rygning, ringe akademiske færdigheder, risiko for selv at udøve eller blive udsat for vold, lever-, lunge- og hjertesygdomme, selvmordsforsøg og tidlig død.

Forskere mener, at de negative virkninger skyldes en langvarig aktivering af barnets stress response-system – også kaldet toksisk stress. Toksisk stress kan forstyrre udviklingen af hjernens arkitektur og andre organsystemer. Det kan føre til stressrelaterede sygdomme og kognitiv svækkelse i barndommen og langt ind i voksenalderen (Teicher et al., 2016).

Implikationer for praksis

Alt i alt er der solidt belæg for, at det har skadelige virkninger på børn at være udsat for psykologisk mishandling, herunder at overvære vold i hjemmet. Der er også belæg for, at omfanget af volden har betydning. Risikoen for negative skadevirkninger vokser, jo mere alvorlig mishandlingen er, jo hyppigere og jo længere tid, den står på, og jo flere former for mishandling, barnet er udsat for.

Den viden kan bruges af fagpersoner, der skal vurdere alvoren af den psykologiske mishandling, et barn er udsat for.

Disse omstændigheder bør fagpersoner overveje, når de vurderer graden af psykologisk mishandling:

- Intensitet, ekstremitet, hyppighed og varighed af omsorgsgiverens adfærd
- I hvilken grad gennemsyrrer den psykologiske mishandling forholdet mellem omsorgsgiveren og barnet?
- Antal områder af psykologisk mishandling, som er blevet eller bliver begået mod barnet
- Påvirkninger i barnets liv, der kan afbøde eller beskytte barnet mod psykologisk mishandling eller dens konsekvenser
- Hvilken betydning har mishandlingen for det udviklingstrin, barnet befinder sig på, og for de følgende udviklingstrin?
- Er der allerede negative udviklingsmæssige reaktioner hos barnet, er nogen under udvikling, eller vil de sandsynligvis vise sig?

Kilde: The APSAC Handbook on Child Maltreatment

At opspore psykisk vold

Vi ved ikke med sikkerhed, hvorvidt børn og unge fortæller andre om deres erfaringer med at være udsat for psykisk vold eller have overværet vold i hjemmet. Men undersøgelser viser, at børn sjældent henvender sig til fagpersoner som lærere eller sundhedsplejersker, når de har været udsat for børnemishandling. Der kan være flere grunde til, at de ikke betror sig til en voksen:

- de kan føle forvirring, skam og skyld
- de er måske ikke klar over, at det er børnemishandling, de har oplevet
- de kan være truet til tavshed af eller være følelsesmæssigt knyttet til den, der udøver mishandlingen
- de kan være bange for konsekvenserne, for eksempel at ingen vil tro dem, at volden vil blive værre, at familien bliver splittet op, eller at de bliver anbragt uden for hjemmet
- de kan have vanskeligheder ved at kommunikere eller mestrer ikke det danske sprog.

At opspore børnemishandling kræver derfor dygtige og professionelle fagpersoner, der ved, at de har en særlig opgave, når det drejer sig om børn udsat for psykisk vold eller anden mishandling.

Tegn og reaktioner hos barnet

Det er meget få tegn og reaktioner, som er specifikke for psykisk vold og andre former for børnemishandling. Børn kan opleve mishandling uden at udvise tegn og reaktioner, eller reaktionerne kan vise sig måneder eller år efter de traumatiske hændelser. Særligt psykisk vold

kan være vanskelig at opdage, fordi den ikke efterlader synlige mærker. Kliniske retningslinjer fra England (Royal College of Paediatrics and Child Health, 2006) fremhæver, at man bør være opmærksom på følgende tegn og reaktioner, som kan være udtryk for, at et barn eller en ung bliver udsat for psykisk vold eller følelsesmæssig forsømmelse:

Spædbørn:

Vanskeligheder omkring spisning, barnet er grædende, har dårligt søvnmønster, forsinket udvikling, er irriteret, lader sig ikke nusse, er apatisk, ikke-krævende.

Småbørn og førskolebørn:

Banken med hovedet, rokker frem og tilbage, dårligt humør, 'voldelig', klæbende. Spænder fra overaktiv til apatisk, støjende til stille. Forsinkelser i udvikling især i forhold til sprog og sociale færdigheder.

Skolebørn:

Er ikke renlig, har vanskeligheder ved relationer, præsterer dårligt i skolen, pjækker, har antisocial adfærd. Føler sig værdiløs, uelsket, utilstrækkelig, bange, isoleret, korruperet og terroriseret.

Unge:

Depression, selvskade, stofmisbrug, spiseforstyrrelse, dårligt selvværd. Oppositionel, aggressiv og kriminel adfærd.

Når det gælder unge, mangler vi dybtgående viden om teenagere, der oplever psykisk vold eller forsømmelse. Derfor risikerer fagpersoner som socialrådgivere og læger at overse unges

erfaringer med vold og i stedet fokusere på de problemer, den unge har – for eksempel et alkoholforbrug. Eller de fortolker den unges reaktioner som et livsstilsvalg. Unge, som har oplevet psykologisk mishandling, har øget risiko for at blive ofre for andre former for børnemishandling eller komme på kant med loven, og derfor bør fagpersoner spørge ind til deres oplevelser for at forstå deres situation og tilbyde dem passende støtte (Naughton et al., 2017).

Man kan også iagttage, om samspillet mellem forælder og barn svarer til den adfærd, som er beskrevet i afsnittet 'Hvad er psykisk vold?'

Risikofaktorer

Risikofaktorer er baggrundsforhold eller karakteristika, der kan øge sandsynligheden for noget bestemt, for eksempel at et barn bliver udsat for psykologisk mishandling.

Ingen enkeltstående faktor kan forklare, hvorfor nogle forældre mishandler deres børn. Dynamikkerne i børnemishandling forstås bedst ved at analysere det komplekse samspil mellem forskellige risikofaktorer. Nogle faktorer handler om individuelle karakteristika hos forældre og børn, mens andre faktorer handler om relationerne mellem dem. Atter andre faktorer hører til det ydre miljø uden for hjemmet. Flere undersøgelser viser, at centrale risikofaktorer for børnemishandling knytter sig til forældres karakteristika såsom begrænset uddannelse, misbrugsproblemer, psykiske lidelser, antisocial adfærd eller kriminalitet.

Undersøgelser viser også, at jo flere risikofaktorer der er, jo højere er sandsynligheden for

børnemishandling – næsten uanset, hvilken form for mishandling der er tale om.

Nogle studier viser, at det delvist er de samme risikofaktorer, der kan udløse bestemte former for børnemishandling, for eksempel fysisk vold og forsømmelse. Overordnet findes der dog ingen solid viden om, hvorvidt disse risikofaktorer også øger sandsynligheden for, at børn og unge bliver udsat for psykisk vold, eller at de overværer vold i hjemmet. Flere skandinaviske undersøgelser peger dog på, at psykisk vold hyppigere opleves af unge piger end af unge drenge.

En dansk undersøgelse viser, at forældres kriminalitet og morens udsathed for vold forud for barnets fødsel øger risikoen for, at barnet senere oplever vold derhjemme. Børn, der overværer vold, kommer desuden ofte fra socialt udsatte familier (Lyk-Jensen, 2017).

Anbefaling til praksis

Fordi der er spredt viden om, hvad der præcis øger risikoen for at opleve psykisk vold, må man bruge den generelle viden om børnemishandling, som blandt andet er opsamlet af WHO (Butchart et al., 2006).

Børn kan opleve børnemishandling, uden at der er kendte risikofaktorer til stede. Omvendt er tilstedeværelsen af risikofaktorer ikke ensbetydende med, at børnemishandling forekommer. Men betydningen af risikofaktorer kan sammen med de tegn og reaktioner hos barnet (eller forælderen), der er beskrevet i et tidligere afsnit, indgå i den faglige vurdering af, om et barn, en ung eller en familie har brug for hjælp.

Risikofaktorer for børnemishandling ifølge WHO

Individuelle faktorer hos omsorgsgiveren

- har svært ved at knytte sig til det nyfødte barn, for eksempel som følge af en svær graviditet, fødselskomplikationer eller skuffelse over barnet
- udviser ikke evne til omsorg for barnet, for eksempel som følge af ung alder eller mangel på uddannelse
- blev mishandlet som barn
- mangler bevidsthed om børns udvikling eller har urealistiske forventninger, som forhindrer en forståelse for barnets behov og adfærd, for eksempel ved at tolke 'dårlig opførsel' som forsætlig frem for et stadium i barnets udvikling
- reagerer på 'dårlig opførsel' med upassende, overdreven eller voldelig straf eller handling
- bruger eller billiger fysisk straf som et disciplineringsmiddel eller tror på effekten af den
- har fysiske eller psykiske helbredsproblemer eller kognitiv svækkelse, som hæmmer forældreevnen
- udviser manglende selvkontrol, når han/hun bliver ophidset eller vred
- misbruger alkohol eller medicin (herunder under graviditeten), så det berører omsorgsevnen
- er involveret i kriminalitet, der påvirker forholdet mellem forælder og barn negativt
- er socialt isoleret
- er deprimeret, har lavt selvværd eller følelse af utilstrækkelighed, der kan forstærkes, fordi han/hun ikke fuldt ud kan imødekomme barnets eller familiens behov
- har økonomiske vanskeligheder.

Individuelle faktorer hos barnet

- var et uønsket barn eller opfyldte ikke forældrenes forventninger eller ønsker på grund af køn, udseende, temperament, medfødte misdannelser eller andet
- er et spædbarn med særlige behov, for eksempel for tidligt født, konstant grædende, er mentalt eller fysisk handicappet eller har kronisk sygdom
- græder vedvarende og er ikke let at berolige eller trøste
- har fysiske træk (eksempelvis misdannelse), som forældrene har en modvilje mod, så de trækker sig fra barnet
- viser symptomer på psykisk sygdom
- udviser personligheds- eller temperamentsmæssige træk, som forælderen opfatter som problematiske, for eksempel hyperaktivitet eller impulsivitet
- er ét barn ud af mange, som bebyrder forældrenes evne til at støtte barnet
- har en eller flere søskende (muligvis aldersmæssigt tæt på sig), som kræver stor forældreopmærksomhed
- er et barn, der selv udviser eller bliver udsat for farlige adfærdsproblemer, for eksempel vold i hjemmet, kriminel adfærd, selvskadende adfærd, mishandler dyr eller er vedvarende aggressiv over for jævnaldrende.

Relationelle faktorer

- manglende tilknytning og samhørighed mellem forælder og barn
- fysiske, udviklingsmæssige eller mentale sundhedsproblemer hos et familiemedlem
- sammenbrud i familien (eksempelvis problemer i parforholdet), der resulterer i psykisk sygdom hos børn eller voksne, ulykke, ensomhed, uenigheder eller familieretlige konflikter
- vold i familien – mellem forældrene, mellem børn eller mellem forældre og børn
- kønsroller og roller, der er respektløse over for en eller flere personer i husstanden
- isolation i lokalsamfundet
- mangel på støttende netværk, der kan aflaste i stressende eller vanskelige situationer
- ophør af støtte til omsorgsopgaver fra den udvidede familie
- diskrimination af familien som følge af etnicitet, nationalitet, religion, køn, alder, seksuel orientering, handicap eller livsstil
- involvering i kriminelle eller voldelige aktiviteter i lokalsamfundet.

Faktorer i lokalsamfund

- tolerance over for vold
- kønsmæssige og sociale uligheder i lokalsamfundet
- mangel på boliger eller utilstrækkelige boliger
- mangel på tjenester til støtte for familier og mangel på institutioner, der kan opfylde specialiserede behov
- høj arbejdsløshed
- fattigdom
- skadelige niveauer af bly eller andre toksiner i miljøet
- stor til- og fraflytning i lokalmiljøet
- let adgang til alkohol
- lokal handel med narkotika
- utilstrækkelige politikker og programmer i institutionsregi, der dæmper op for børnemishandling.

Faktorer på samfundsniveau

- sociale, økonomiske, sundhedsmæssige og uddannelsesmæssige politikker, der fører til ringe levestandard eller til socio-økonomisk ulighed eller ustabilitet
- sociale og kulturelle normer, der fremmer eller forherliger vold mod andre, herunder fysisk straf, som det afspejler sig i medier, populærmusik og spil
- sociale og kulturelle normer, der fremmer stive kønsrollemønstre
- sociale og kulturelle normer, der forringer barnets status i relationen mellem forælder og barn
- forekomst af børnepornografi, børneprostitution og børnearbejde.

At reagere på psykisk vold

Der kan være mange grunde til, at børn ikke selv fortæller, at de er udsat for psykisk vold eller overværer vold i hjemmet. En grund kan være, at de mangler tiltro til, at de får den hjælp, de har brug for. Derfor skal den voksne fagperson være opmærksom på, om et barn har brug for hjælp. En empatisk og aktivt lyttende voksen, som kan tale om svære emner uden berøringsangst, kan være afgørende for, om eventuelle tegn og reaktioner hos barnet bliver forstået. Så hvis et barn eller en ung vil snakke om psykisk vold eller om at overvære vold derhjemme, er det vigtigt, at:

- Lytte omhyggeligt
- Vise, at det var rigtigt at fortælle det
- Fortælle, at det ikke er barnets skyld
- Gøre klart, at barnet bliver taget alvorligt
- Forklare, hvad der herefter skal ske.

Er man i tvivl om, hvad man som fagperson skal gøre, skal man søge viden og hjælp hos en kollega eller leder og derefter vende tilbage til barnet og fortælle det, hvad der skal ske.

Artiklen [At tale med børn om overgreb](#) på Socialstyrelsens Vidensportal giver en grundig vejledning i, hvordan man kan gribe svære samtaler med børn og unge om vold an.

En 15-årig pige bor alene sammen med sin far, der har mange raserianfald, som ofte uventet kommer 'ud af det blå'. Han truer hende, hendes venner og den øvrige familie, og hun må ikke se sin mormor eller farfar længere. Moren, der nu bor i Sverige, har også oplevet hans psykiske og fysiske vold. Det samme har hans tidligere kærester. Ingen tør melde ham, da han er meget veltalende, og de er bange for, hvad der efterfølgende kan ske med pigen, hvis ikke hun bliver fjernet fra ham. Pigen har for et halvt år siden bedt om hjælp i kommunen, som vurderede, at der ikke var tilstrækkeligt grundlag for at gribe ind. Aktuelt har hun denne morgen oplevet en voldsom konflikt, og hun er bange for at blive derhjemme. Hun har pakket en taske og har lyst til at stikke af, men er også bange for, hvad der så sker. Hun tør heller ikke gå til kommunen igen, da hun ikke har tillid til, at de kan hjælpe hende, så det kan bare forværre hele situationen.

(Henvendelse til en børneorganisation)

At handle

Har man mistanke om, at et barn eller en ung bliver udsat for psykisk vold, følelsesmæssig forsømmelse eller overværelse af vold, skal man være opmærksom på retningslinjerne på området:

- Kommunens beredskabsplan på området for overgreb mod børn og unge
- Socialstyrelsens inspirationsmateriale til kommuner om udarbejdelse af det lovpligtige, skriftlige beredskab til forebyggelse, opsporing og håndtering af overgreb mod børn og unge. Se www.socialstyrelsen.dk under 'Overgreb', 'Udgivelser om overgreb'.

Om at inddrage forældre ved bekymring, mistanke eller viden om vold

Fagpersoner har en særlig underretningspligt og er blandt andet forpligtet til at underrette kommunen ved bekymring, mistanke eller viden om vold og seksuelle overgreb. Når en fagperson underretter om vold og seksuelle overgreb, skal den, der underretter, ikke orientere forældrene om, at underretning er sendt eller vil blive sendt til kommunen, samt baggrunden for underretningen. Det er myndighedssagsbehandler, der skal vurdere, om for eksempel hensynet til barnets sikkerhed gør det nødvendigt at undlade eller vente med at orientere forældrene om underretningen. Grovheden og aktualiteten bør indgå i vurderingen, og det skal vurderes, hvorvidt en orientering af forældrene vil bringe barnet i fare. Vurderingen om hensynet til barnet og barnets sikkerhed tages ud fra servicelovens bestemmelser om barnets behov for særlig støtte i situationen. Man behøver således ikke at bruge de strafferetslige bestemmelser og hensynet til den politimæssige efterforskning som yderligere argument for ikke at orientere forældrene.

Virksomme indsatser mod psykisk vold

Forskningsrapporten *Psykisk vold mod børn i hjemmet. Et vidensgrundlag* bygger på en litteraturgennemgang af internationale studier om indsatser til børn og unge, der har været udsat for psykisk vold eller har overværet vold i hjemmet. Rapporten beskriver en række af de indsatser, som har haft en dokumenteret positiv virkning i forhold til børnene og de unge. Indsatserne falder i tre grupper:

- Forebyggelse
- Opsporing
- Behandling.

42 studier, der tilsammen evaluerer 22 forskellige indsatser, indgår i litteraturgennemgangen. Størstedelen af indsatserne angår børn, der overværer vold i hjemmet. Kun få indsatser angår psykisk vold, og de fokuserer bredt på børnemishandling. Det er således ikke mange indsatser om psykisk vold, som kan overføres umiddelbart til danske forhold, men dem, som findes, er fyldigt beskrevet i rapporten *Psykisk vold mod børn i hjemmet. Et vidensgrundlag*. I næste afsnit følger et kort overblik og enkelte eksempler på virksomme indsatser, som ifølge international forskning er af høj kvalitet. Indsatserne skal tilpasses til en dansk sammenhæng.

Forebyggelse

Litteraturgennemgangen fandt fire indsatser til at forebygge psykisk vold mod børn og vold i hjemmet. Indsatserne er primært målrettet forældre og fokuserer på deres forældreskab. De er baseret på forældretræning og hjemmebesøg, og i enkelte indsatser indgår også træning af både forældre og børn. Indsatserne sigter på at forbedre forældrenes kompetencer, deres

viden om barnets adfærd og behov og deres viden om, hvilke konsekvenser det har at være udsat for psykisk vold eller overvære vold i hjemmet. Indsatserne tager udgangspunkt i at opbygge forældrens viden og selvværd og at give dem redskaber til at håndtere vrede og konflikter og til at støtte deres børns udvikling.

Eksempel på en virksom forebyggende indsats – Adults and Children Together (ACT)

Målgruppe: Forældre (i princippet alle, men oftest rettet mod resourcesvage forældre)

Deltager(e): Forældre til børn i alderen 0-9 år

Varighed: Ni sessioner af 2 timers varighed

Personale: Undervisere, som er uddannet i brugen af programmet

Formål: At undgå, at forældre mishandler deres børn

Indsatsens indhold: Et struktureret undervisningsforløb, som er organiseret omkring tre centrale temaer: børns udvikling, relationer og forældrekompetencer. De ni sessioner omhandler: 1) motivation og forandring, 2) barnets udvikling og adfærd, 3) børns eksponering for vold, 4) forældrenes håndtering af vrede, 5) forståelse og håndtering af barnets vrede, 6) børn og elektroniske medier, 7) børneopdragelse, 8) positiv adfærd og 9) forældre som rollemodel og beskytter.

Teoretisk grundlag: Programmet er udviklet af The American Psychological Association (APA) med udgangspunkt i forskningsbaseret viden om forældrekompetencer

Udbydes i Danmark: Nej

Opsporing

Opsporing er afgørende for at få stoppet eller begrænset omfanget af den psykiske vold mod børn eller volden i hjemmet, men opsporing kan i praksis være vanskelig. Det kan blandt andet skyldes, at fagpersoner mangler kendskab til risikofaktorer og skadevirkninger af psykisk vold. Det kan også skyldes usikkerhed om, hvad man kan gøre, eller hvor man skal henvende sig med sin mistanke. Eller det kan skyldes berøringsangst.

Litteraturgennemgangen fandt syv virksomme indsats til at opspore psykisk vold og andre former for børnemishandling. Der er overvejende tale om screeningsredskaber. Nogle af dem er udviklet til at indgå som et element i den rutinemæssige kontakt mellem familie og sundhedsplejerske eller mellem familie og egen læge. Andre screeningsværktøjer anvendes kun til børn eller familier, der af forskellige årsager kommer i kontakt med de sociale myndigheder. Disse værktøjer screener for, om barnet har været udsat for psykisk vold og for alvoren af barnets problemer, så man kan vurdere, hvad den rette indsats eller behandling til barnet vil være.

Eksempel på en virksom opsporingsindsats – vurderingsinstrumenter fra Sverige

Målgruppe: Børn udsat for børnemishandling

Deltagere: Forældre og børn

Varighed: Ikke angivet

Formål: At kortlægge tilstedeværelse af børnemishandling i familien, afdække risiko- og beskyttelsesfaktorer i familien og vurdere barnets behov for støtte

Personale: Socialrådgivere

Indsatsens indhold:

- 1) Rutinemæssig kortlægning af forældre og børn, der kommer i kontakt med de sociale myndigheder, i form af flere korte spørgeskemaer
- 2) Afdækning af risiko- og beskyttelsesfaktorer via strukturerede interview med børn og forældre
- 3) Indsatstrappe baseret på godkendte måleinstrumenter, som sikrer, at hvert barn får en indsats, som møder dets behov.

Teoretisk grundlag: Ikke angivet

Udbydes i Danmark: Nej

Behandling

Behandlingsindsatser er en central del af den generelle indsats til børn og unge, der har været udsat for psykisk vold eller har overværet vold i hjemmet. Litteraturgennemgangen fandt 11 virksomme behandlingsindsatser. De fleste er målrettet børn, der har overværet vold i hjemmet. Indsatser, der behandler for psykisk vold, er ofte målrettet til børn, der gene-

relt er udsat for vold – det vil sige, at psykisk vold blot er én af de voldsformer, som indsatsen behandler. De fleste indsatser består af individuelle behandlingsforløb til barnet eller familien, mens de øvrige er gruppeforløb. De virksomme behandlingsindsatser indeholder tre centrale elementer, nemlig at de:

- er direkte målrettet barnet
- inddrager både barnet og forælderen, enten i et samlet eller parallelt forløb
- fokuserer på samspillet mellem barnet og den forælder, der har været udsat for vold, og dennes forældreskab.

Det er særligt indsatserne 'Parent-Child Interaction Therapy' (PCIT), 'Project Support' og tilknytningsbaserede indsatser, der indeholder disse elementer, men flere andre indsatser viser også lovende effekter. De fleste behandlingsindsatser er udviklet i USA, men flere har været afprøvet i Skandinavien. Der mangler dog stadig viden om flere af indsatserne, især når det gælder behandling af psykisk vold.

Eksempel på en virksom behandlingsindsats – Parent-Child Interaction Therapy (PCIT)

Målgruppe: Børn i alderen 2-7 år, som har overværet vold, og som har adfærdsmæssige udfordringer

Deltager(e): Barn og forælder

Varighed: 14-20 uger (én session om ugen)

Personale: 1 terapeut, der har modtaget undervisning i indsatsen

Formål: At styrke relationen mellem barnet og den forælder, der tidligere har været udsat for vold.

Indsatsens indhold: Manualbaseret indsats, der lærer forælderen færdigheder som kommunikation og håndtering af barnets adfærd. Indsatsen tager udgangspunkt i en legesituation mellem barnet og forælderen, som terapeuten – der sidder i et andet rum med mikrofon og øresnegl – observerer og giver feedback på. Derudover skal forælderen træne færdighederne i hjemmet 5 minutter hver dag.

Indsatsen består af to faser:

- 1) Typisk 7-10 sessioner. Forælderen støttes i at følge barnet i legen ved at beskrive barnets aktiviteter og rose barnet for positiv adfærd. Det skal gøre forælderen mere opmærksom på barnets positive adfærd
- 2) Typisk 7-10 sessioner. Terapeuten arbejder med forælders kompetencer og opdragelsesmetoder og støtter for eksempel forælderen i kun at give de nødvendige beskeder og gøre det tydeligt og direkte, så man øger muligheden for, at barnet efterlever det. Dette skal hjælpe forælderen til ikke at bruge fysisk magt og i stedet fokusere på positive tilskyndelser for at støtte barnets følelsesmæssige regulering.

Teoretisk grundlag: Sociale læringsteorier og tilknytningsteorier

Udbydes i Danmark: Nej

Mere om indsatser

Man kan læse meget mere om de virksomme indsatser i VIVEs rapport *Psykisk vold mod børn i hjemmet. Et vidensgrundlag*.

Kommuner eller andre aktører, der ønsker at udvikle nye indsatser eller at afprøve interna-

tionalt udviklede interventioner, kan med fordel orientere sig i [Social- og Indenrigsministeriets Strategi for udvikling af sociale indsatser](#).

Når man afprøver indsatser, anbefales det, at de bliver fulgt op af en solid effektundersøgelse, helst med inddragelse af kontrolgrupper.

Anvendte kilder

- Butchart, K. & Harvey, A. (2006): *Preventing Child Maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. Geneva: World Health Organization.
- Christoffersen, M.N., Armour, C., Lasgaard, M., Andersen, T.E., & Elklit, A. (2013): The prevalence of four types of childhood maltreatment in Denmark. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health*, 9, 149-156.
- Herrenkohl, T.I., Kim, M., & Anderson, J. (2018): Child Maltreatment in the Context of Poverty and Other Forms of Adversity. I: Klika, J.B & Conte, J.R. (2018): *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, Fourth Edition, Sage Publications.
- Jernbro, C., Tindberg, Y., Lucas, S., & Janson, S. (2015): Quality of life among Swedish school children who experienced multitype child maltreatment. *Acta Paediatrica*, 104(3), 320-325.
- Jernbro, C., & Janson, S. (2017): *Våld mot barn 2016. En nationell kartläggning*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Klika, J.B. & Conte, J.R. (2018): *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, Fourth Edition, Sage Publications.
- Linell, H. (2017). The process of disclosing child abuse: a study of Swedish Social Services protection in child abuse cases. *Child & Family Social Work*, 22, 11-19.
- Lyk-Jensen, S.V., Bøg, M., & Lindberg, M.R. (2017): *Børn, der oplever vold i familien: Omfang og konsekvenser*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Oldrup, H.H. (2016): *Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge i Danmark 2016*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H., Frederiksen, S. & Henze-Pedersen, S. (2019): *Psykisk vold mod børn i hjemmet. Et vidensgrundlag*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Naughton, A.M., Cowley, L.E., Tempest, V., Maguire, S.A., Mann, M.K., & Kemp, A.M. (2017): Ask Me! self-reported features of adolescents experiencing neglect or emotional maltreatment: a rapid systematic review. *Child: Care, Health and Development*, 43(3), 348-360.
- Royal College of Paediatrics and Child Health (2006): *Child Protection Companion*. London.
- Teicher, M.H., Samson, J.A., Anderson, C.M., & Ohashi, K. (2016): The effects of childhood maltreatment on brain structure, function and connectivity. *Nature Reviews Neuroscience*, 17(10), 652.
- Wolfe, D.A., & Mclsaac, C. (2011): Distinguishing between poor/dysfunctional parenting and child emotional maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 35(10), 802-813.
- Øverlien, C. (2013). The children of patriarchal terrorism. *Journal of family violence*, 28(3), 277-287.

VIVE
VELFÆRD

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD

Socialstyrelsen

Dette hæfte er udarbejdet af VIVE for Socialstyrelsen, 2019.

Hæftet er blevet til på baggrund af VIVEs rapport

'Psykisk vold mod børn i hjemmet. Et vidensgrundlag'.